

A Petőfi Irodalmi Múzeum 1960 tavaszán időszaki kiállításon mutatta be a XIX. és XX. századi magyar írók és költők hiteles képmásait. Ebből az alkalomból együtt láthattuk a híres íróportré-sorozatokat. Belépéskor Ferenczy Istvánnak, a reformkor klasszikusairól márványba faragott, hűvös nyugalma szobrai köszöntöttek, a századközép hatalmas költőegyénségei Barabás Miklósnak, a biedermeier festészet nagy krónikásának szépítő megfogalmazásában néztek szembe a meghalt szemlélővel. Pár teremmel odébb Glatz Oszkár objektív rajzai adtak számot a századforduló híres íróiról. Külön kis kabinetben állítottuk ki Rippl-Rónai pasztellportréit, amelyeket a Nyugat írógárdájáról 1923—25-ben alkotott, s amelyek a mester arcképfestő oeuvre-jében a francia művészbarátok portréi, a családjának tagjairól festett képmások s önarcképei mellett kiemelkedő helyet foglalnak el, s azokhoz hasonlóan zárt tartalmi egységet alkotnak. E kis kabinet remekei egy hosszú és munkás élet végén születtek, méltó befejezésül és alkotójukat túlélő bizonyítékául annak a benső rokonszenvnek és aktív kapcsolatnak, ami Rippl-Rónai Józsefet a magyar írókhoz, az irodalom új eszméjéért küzdő harcosaihoz fűzte.

Rippl-Rónai József 1902-ben telepedett le hosszú külföldi tartózkodás után Kaposvárotra, szülővárosába. A vidéki élet nyugalmaiban szemlélődve figyelte a nyüzsgő kisváros életét, az eleven színekben tobzódó tájat, a körülötte élő rokonokat és ismerősöket.

„Idehaza az intim élet adta meg az inspirációkat — írja — a család, a rokonság, ismerősök szokásait, életét figyeltem meg. Kisvárosi alakok, típusok érdekeltek. Ezeket festettem a társadalom minden rétegéből. Engem nagyon érdekelnek: a kőműves, a tanár, a pap, a pintér, a suszter, az asztalos — mindmegannyi karakterkép. Mindegyik egy-egy külön világ. Egy-egy jellemző vonásuk van, mint a természeti tárgyaknak, kőnek, vasnak, fának. Szeretem bennük, hogy különböző vonásaik külsőleg is megnyilatkoznak, hogy hivatásuk, mesterségük, társadalmi mivoltuk már a formájukból, mozdulatukból kitetszik.”¹

Rippl-Rónai figyelő szeme mindenben meglátta a festőit és e festőiségben a belülről sugárzó egyénséget. „Szeme, mint a meleg eső a virágokból az illatukat, úgy csalja ki és szívja ki minden élő és holt tárgyból lelkök színességét”,² írja Elek Artúr, éppen Rippl-Rónai 1923-ban rendezett kiállítása alkalmából.

A festő témát kutató szemével figyelte a szűkebb család és közvetlen ismerősök mellett a kis Kaposvár kulturális életének sok-sok szereplőjét, újságírókat, lapszerkesztőket, mindazokat, akik művészetével foglalkoztak. Hazaérkezése óta biz-

¹ RIPPL-RÓNAI JÓZSEF: Gyűjteményes kiállítás katalógusa, 1906.

² ELEK ARTÚR: Rippl-Rónai József új témái. Nyugat, 1923. II. 468—470. l.

SZEDERKÉNYI ANNA

tos érzékkel figyelemmel kísérte az irodalmi élet fejlődését és következetesen kapcsolatot teremtett a haladó szellemű magyar irodalom érdemes művelőivel, s ez baráti kapcsolat gyümölcseként maradt ránk sok friss ceruzarajza és elévülhetetlen pasztellportréinak sora.

Az itt felsorakozó képmások között elsőnek kell keletkezési éve miatt tárgyalnunk Malonyay Dezső pasztelljét,³ amely a „Pápszemes férfi” címet kapta Rónaitól. Malonyayt, aki nyugtalan hangulatú, túlzott színességre és megdöbbenésre törekvő prózai munkáin kívül művészettörténeti tanulmányokat is írt, 1905-ben „A fiatalok”⁴ című könyvének készülése idején festette le, viszonzásul azért, mert a szerző művében vele is behatóan foglalkozik, és negyvenegy képét közli. Kék háttér előtt, a képből kifelé fordulva néz szembe velünk, állát ökölbehajtott baljára támasztja, kisujján kettős gyűrű aranyfénye csillog, ugyanez a fény ismétlődik a szőke hajon

is. Sötét ruhájából fehér kézelője villan elő a kép középtengelyében. Világoskék, élénken figyelő szemét sötét szemüveg keretezi; szorosan zárt szájának vonala kicsit sértődött, kicsit kritikus. A kép bal oldalán lent: „Malonyaynak Rónai, 1905” dedikáció olvasható. Malonyayt egy évvel korábban az a megtiszteltetés is érte, hogy Ferenczy Károly reneszánsz méltóságú olajportrét festett róla, s a mű jelentőségével érdemét meghaladó hírnevet juttatott számára.

Kaposvár mindennapjaiban találkozott össze Szederkényi Annával is, aki pályája kezdetén ott tanárkodott, majd újságíró volt. Szederkényi Annáról 1903—1906 között készült festménye,⁵ tehát nagyjából ugyanabban az időben, mint a Malonyay Dezsőé. Festőibb nála, tökéletesen beleillik Rónai első kaposvári korszakába — az 1903-ban festett „Szomorúság” c. kompozíciójának nőalakjához áll közel. Rokon az arckivágás szecessziós vonalvezetése, a fekete színű ruha erőteljes foltja, a világos színfolt vastag kontúrozása, de míg azon a nőalak mozdulata, az arc személytelen szomorúsága elvont hangulatot jellemez, itt az arc karaktere egyéniséget sugároz, a fekete ruhás, fáradtzöld fotelkarra támaszkodó figura tudatában van önértékének. Sötét szeme messzire figyel, arcát a Malonyay-képhez hasonló tartásban — visszagörbített ujjú, gyűrűs jobbába fekteti.

³ Papírlemez, 46 × 31 cm, Magyar Nemzeti Galéria tulajdona.

⁴ MALONYAI DEZSŐ: A fiatalok. Bp. 1906. 185—220. l.

⁵ Pasztell, papírlemez 52 × 42 cm. Koppány Tiborné, Siófok, tulajdona.

A két festményt összehasonlítva, azt a különbséget érezzük, hogy Malonyay mint író és kritikus érdekelte Rónait, míg Szederkényi portréjánál a festő szemét fogta meg a téma: a tompazöld színfolt és a feketeruhás fiatal nő világító arcának és karjának virágszerűsége.

Haraszthy Lajos újságíró portréját kell a kronológiai sorba itt beilleszteni, képét az Ernst Múzeum 1923-as LXIII. kiállítási katalógusában 109. szám alatt találjuk megemlítve, más nyomára nem sikerült ráakadnunk. Haraszthy alig húszéves korában a századfordulón Nagyváradon, majd Debrecenben és röviddel ezután Kaposvárott újságíróskodott. 1906-ban Hárman címmel Kaposvárott jelent meg novellás-verseskötete. 1908-ban költözött Budapestre. Haraszthy Lajos Szederkényi Annával ebben az időben kötött házasságot, így feltehető, hogy portréja feleségének arcképével egyidőben készült. Ady Endre és Rippl-Rónai József barátságának gyökereit is itt kereshetjük, hiszen Haraszthy Lajos Nagyváradról Ady környezetéből került közvetlenül Rónai társaságába.

Petőfi és Jókai Mór emlékénel időzünk röpké pillanatig, amikor Roboz István ceruzarajzú képmására térünk rá. 1828-ban született, iskoláit Pápán végezte, ahol Petőfi és Jókai iskolatársa volt. Az 1849-ben megjelent „Kossuth imája a kápolnai csata után” költemény szerzője. 1863-tól haláláig szerkesztette Kaposvárott a „Somogy” című hetilapot. Portréja a lap fennállásának 50 éves jubileuma idején készült, minden bizonnyal éppen az ünnepi alkalomból. Reprodukciója 1913-ban jelent meg a Vasárnapi Újság hasábjain. A rajz az agg vidéki szerkesztőt és verselőt ülve, hátát széknak vagy fotelnek támasztva, háromnegyed alakban ábrázolja. Arcát az öregség alakította, hepehupás, megereszkedett vonalú, de markáns, szemöldöke bozontosan védi kortól táskás szemét, haja kócosan keretezi fejét. A jobb felső sarokban hosszabb szöveg és szignatúra olvasható.⁶ Ugyancsak 1913-ban jelent meg a 86 éves Roboz István utolsó műve: „A Te sírod körül” címen, ennek a kis könyvnek a fejléceit és címlapját is Rónai tervezte.⁷

A tízes éveknél ugyanebben a szakaszában készült két másik rajzot is ide kell beilleszteni: a képzőművészeti érdeklődésű, finomtollú író, Szini Gyula⁸ karikírozó túlzással bemutató, kisméretű, halvány ceruzavonásokkal odavetett profilképet és a Feleky Gézát⁹ ábrázoló 1913-ban készült szénrajzot. Szini Gyula skiccén nincs aláírás, a jobb sarokban lent idegen kézzel írva: „Szini Gyula Világ t. író Nyugat mnkt.” Az alig 15 × 11,5 cm-es papírlap szinte csak Rippl-Rónai jegyzetelő humorizáló kedvéről akar tanúskodni, de e pár halvány vonással egyéniséget teremtett, a pisze orrú, cvikkeres, stuccolt bajszú, jókedvű, csúnya, modorosan hosszú hajú profil eltörölhetetlenül felmerül mindenkiben, aki e rajzot látta, Szini Gyula nevének hallatán.

Kevés magyar művészünk útját kísérte olyan osztatlan figyelem, mint Rippl-Rónaiét, a legjobbnévű művészeti kritikusok írógárdája érdeklődésének közepontjában állott, személyével, művészetével, kiállításaiival állandóan foglalkoztak, így az olvasók széles tábora is megtanulta, hogy érdekes és fontos, amit alkot — izgalmas minden, ami körülötte történik. (1925-ben például a Színházi Életben arról nyilatkozik, hogy miért visel hosszú haját.)¹⁰ Rippl-Rónait viszont mindenki érdekelte aki körülötte forgott, nem utolsósorban azok, akik művészetét értékelték és támogatták. 1912-ben jelent meg a Nyugat kiadásában Feleky Géza gyűjtemé-

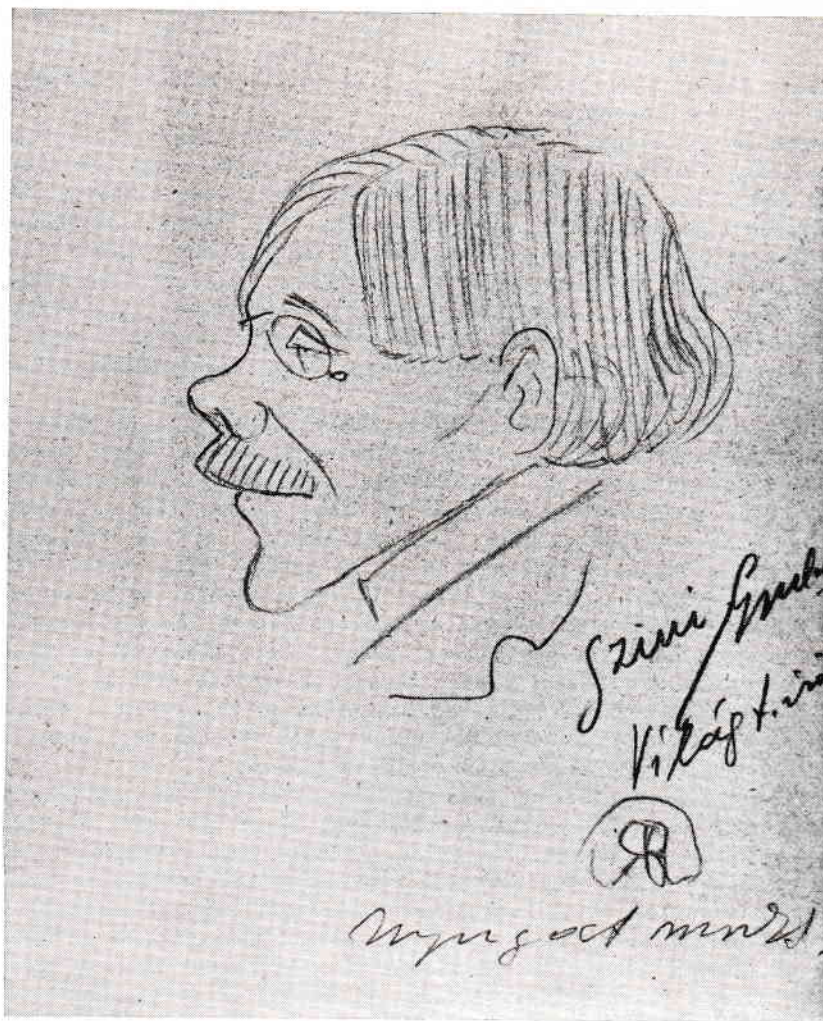
⁶ „Az én aranyos és kedves Pista bátyámnak régi, régi szeretettel és igaz tisztelettel Rónai, 1913. jún. 5.

⁷ BERNÁTH AURÉL: Így éltünk Pannoniában. Bp, 1956. 55. l.

⁸ Ceruzarajz, papír, 15 × 11,5 cm. A kaposvári Rippl-Rónai Múzeum tulajdona.

⁹ Szénrajz, papír, 31 × 21 cm.

¹⁰ Színházi Élet, 1925. 41. sz. 21. l.

SZINI GYULA

nyes kötete: „Könyvek, képek, évek (Találkozások a művészettel)” — ebben „Rippl-Rónai ablaka” címmel tizennyolc oldalas tanulmányt szentel művészete méltatásának, legutóbb készült művéről, a Nagymező-utcai Ernst Múzeum színes üvegablakairól és a legutolsó tárlatokon kiállított portréiról ír. Kulturált ízléssel és gáncstalan elismeréssel hódol művészetének. Rónai a kötet megjelenését követően rajzolta le a fiatal Felekyt, jobb profilban, szemüvegesen. Jobbra lent jelezve dátuma: 1913. Sajnos már csak a fénykép áll rendelkezésünkre, mert az eredetije külföldre került. Feleky Gézaról a klasszikussá vált késői sorozata idején pasztellt is festett — erre majd visszatérünk. Lengyel Menyhértől, a Nyugat munkatársáról is festett ezekben az években egy portrét.¹¹ Ismét kézenfekvő a festmény készülé-

¹¹ Olaj, papírlemez, 47 × 66 cm. 1956 nyarán a Bizományi Áruházon keresztül cserélt legutoljára gazdát, a Rippl-Rónai képtárhoz mérten igen alacsony áron.

sének indítóoka. 1911-ben látott napvilágot a Nyugat kiadásában a „Rippl-Rónai József emlékezései c. kötet”, igen ízléses kiállításban. Genthon István a könyv „izes-magyaros” stílusán Lengyel Menyhért segítő keznyomát sejtí — miután az eredeti kézirat fennmaradt részlete nem éri el a megjelent verzió hangulatosságát — „ezzel nem tépdessük egy korszakos nagy mester babérait — aki festő volt s nem íróember”.¹² A mellképen Lengyel Menyhért barkósan, bajuszosan, kék zakóban, piros kanapén ül, újságot olvas, a háttér citromsárga. Jelzése fent balra, év nélkül. A kép Rippl-Rónai úgynevezett „kukoricás” korszakában készült.

A művész tulajdonképpen még oly közeli lépteit, mindennapjait kutatjuk. Hiszen ismerjük Adyhoz fűződő barátságát, Móricz Zsigmond és a közötte levő mély rokonszenvet, tudunk arról, hogy Bródy Sándor is megfordult Kaposvárott villájában, mikor katonáskodó fiát látogatni odalent járt, és portré is készült róla,¹³⁻¹⁴ de néhány katalógusadat, apró vázlat és feljegyzés olyan ismeretségeket és találkozásokokat is bizonyít, melyekről többet tudni érdekes és tanulságos lenne. Pintér Gyula „szentesi lap szerkesztője”, Miklós Jenő újságíró és Gergely István képmását kell itt megemlítenünk. E három közül csupán a Pintér Gyuláról rajzolt, akvarellal színezett lapot ismerjük, mely ma a kaposvári Múzeum tulajdona.¹⁵ Jobb váll felé fordulva félprofilban ábrázol egy kövérkés, szemüveges, lógóbajuszú, kócoshajú férfit. Alighanem a tízes évek végén keletkezett és közel áll egy Móricz Zsigmondról Kaposvárott rajzolt hasonló technikával színezett, azonos nagyságú portréhoz. Ugyanúgy ismeretlenek előttünk a fiatal Karinth Frigyes pasztellel színezett mellképének készülni körülményei is. Karinth ezen a képén legalább tíz évvel fiatalabb a később tárgyalandó, 1925-ben datált portréjánál. Jobb profilban áll előttünk. A háttér kékje ismétlődik az ingen, amely nem egységesen kék, hanem vonalasan árnyalt. Nyakkendője erős feketével festett, haja is fekete. A nyakkendő, a száj és az arc, ugyanazzal a pirossal színezett. A színek alatt az alap barnás tónusa érvényesül.¹⁶

Ugyancsak ebben az időben kellett készülnie Peterdi Andor képmásának is, aki Budapesten találkozott Rónaival. Szénnel rajzolt portréjának reprodukciója a Múlt és Jövő 1916. szeptemberi számában az „Új könyvek” rovatában jelent meg.¹⁷ Az eléggé sötét tónusú reprodukció tanúsága szerint a bal félprofilban ábrázolt erőteljes karakterű arc felfogásában a fiatal Karinth portréjához áll közel. Mindkettnél hasonlóságra és jó karakterábrázolásra törekedett, valami időhöz kötött, datálható portré volt itt a célja — nem késői sorozatának monumentalitása, mikor a külső, korhoz kötött egyéni jellegzetességeket a belső karakter időtlen nagyságának rendelte alá.

Ady Endréhez mélyen vonzódott. Ady már Párizsban megismerte ott kiállított műveit, Rónaihoz pedig kaposvári otthonába érkeztek a hírek Ady felől. Személyesen 1909 novemberében találkoztak, amikor Ady Reinitz Béla és Mikes Lajos társaságában egy Ady-estre Kaposvárra utazott.¹⁸ Rónai pesti időzése alatt többször összejöttek, Csucsán is meglátogatta Adyékát, sőt a háború végén a Veres Pálné-utcai lakásban is járt a beteg költőnél. E szoros barátság emlékét Ady részéről

¹² GENTHON ISTVÁN: Rippl-Rónai József. Bp. 1958. 30. l.

¹³ Bródy András szíves közlése.

¹⁴ Dénes Zsófia az Új Magyar Nemzet 1936. évi 25. számában tévesen „A fiatal Bródy Sándor színeskréta képe, amely Sándor előnéző című Kaposvárott a vármegyei múzeum tulajdona” felirattal közölt egy portrét, mely nem Bródy Sándort, hanem Rippl-Rónainak Sándor nevű rokonát ábrázolja.

¹⁵ Akvarellal színezett ceruzarajz, papír, 21,5 × 17 cm.

¹⁶ Pasztell, papírlemez, 50 × 35 cm. Karinth Ferenc, Bp. tulajdona.

¹⁷ Szénrajz, papír. — Várnai Zseni szíves közlése szerint a képet Peterdi eladta.

¹⁸ BÖLÖNI GYÖRGY: Az igazi Ady. Bp. 1947. 227. l.

Rippl-Rónai franciaországi internáltsága után rendezett kiállításához írott előszava tanúsítja,¹⁹ de hiába keressük a nagy költő emlékéhez méltó, annyira hiányzó reprezentatív Rippl-Rónai Ady-képmást. Arról tudunk, hogy a művész 1915-ben²⁰ és 1917-ben²¹ lefestette Adyt, ez utóbbi alkalommal Csinszkát is, talán akkor, amikor a Balatonnál töltöttek egypár hetet, de volt rá alkalom Budapesten is, hiszen Csinszka visszaemlékezései szerint Ady sokszor járt a Kelenhegyi-úti műteremben.²² A két nagy művész barátságának emlékét csupán néhány reprodukció őrzi. Az egyik az Amicus kiadásában 1924-ben megjelent „Ady-könyv” (Dokumentumok az Ady-kérdéshez) melléklete, egy gyorsvonású tollrajz a lehunyt szemű fiatal Ady Endréről — bizonytalán az első kaposvári találkozás alkalmával készült, rajta Rippl-Rónai stílusára jellemző rövid szöveg: „Ady Endre alszik, Rónai, Kaposvár.” Ugyancsak 1924-es kiadású egy „Ady” című Amicus-almanach, mely három másik rajz reprodukcióját közli. A címlap mögötti profil-kép a legrészletesebb a három között. Sötét haja szemére hull, arca komoly, az előbbi képnél idősebb, valószínűleg a tízes évek közepéről. Fent a bal sarokban nyomtatott betűvel BANDI felirat olvasható, jobbra lent a szignatúra. A másik két kép egyszerre született, egyiken hosszú szöveg áll: „ADY BANDIT MIKOR MEGVÁLASZTOTTÁK A VÖRÖSMARTY AKADÉMIA ELNÖKÉNEK Rónai”, tehát 1918 egy késő novemberi napjának emlékét őrzi, amikor Ady végső erejét összeszedve utoljára megjelent a nyilvánosság előtt. A szöveg a lap jobb felét foglalja el, az arc balra tolodott, erősen vázlatos, de ez a néhány vonással felvázolt arc, a tévetegen nyitott szem azt bizonyítja, hogy a művész aggodó szeme már meglátta a jóbarát arcán a halál közelségét. A másik rajzon a beállítás ugyanaz, az arc itt is a lap bal oldalán van, a lehunyt szem kevésbé tragikus, jobbra egy ablak vázlatos rajza, a felirat itt csak részleteiben kivehető: „ADY . . . . . BANDI — Rónai”. Az Almanach közlése szerint ez a három lap ekkor még Ernst Lajos birtokában volt. — Az 1915-ben és 1917-ben festett képmások létrejöttét katalógusok adatai és jegyzések bizonyítják. A Rippl-Rónai emlékkiállításon 1928-ban a 108. szám alatt szerepelt egy Ady Endre képmás, a jelzés szerint magántulajdonban; Genthon István egy 1915 novemberében készült barna tónusú pasztellképről tud, mely hosszú ideig Ernst Lajosé volt. Az 1917-es képről Ady Lajos tesz említést, és tudjuk azt, hogy 1917-ben készült Csinszka képmása is.²³ Az elveszett Ady-portrék halvány rekonstrukcióját adja Rippl-Rónai jegyzete „Ady Endre szemei”-ről: „Ady Endre festői szempontból nézve is nagyon érdekes alak. Szemei nemcsak azért voltak szépek, mert feketék, mint a bogár, de azért főleg, mert álmos nézése mély és szerelmes, sokatmondó, talán azt lehetne mondani, hogy ennek a ritka lénynek, ennek a különösen szépen érző nagy embernek a lelke tükre volt. Merem állítani, hogyha csak a szemeit rajzoljuk is meg, már egy igen hasonló Adyt kapunk. Én, mikor festettem, csak a szemét néztem, erre fektettem a fősúlyt. Évekig beszélgettem ezekkel a nagynézésű, okos szemekkel.”²⁴

1918-ban készült el Keleti Arthurnak, a Rónai ismeretségi köréhez tartozó írónak és műfordítónak arcképe is. A mester műtermében már fűtöttek, s a modell mégsem vehette le kabátját, sőt sálba burkoltan, kalappal fején kellett ülnie legalább öt óra hosszat, amíg az első ülés tartott. Nem is kívánczolt e megtiszteltetésre másodszor. A festményt Ernst Endre vette meg, és 1929-ben bocsátották aukcióra —

¹⁹ Rippl-Rónai háborús festményeinek és rajzainak kiállítása. Ernst Múzeum XVIII. kiállítás. 1915.

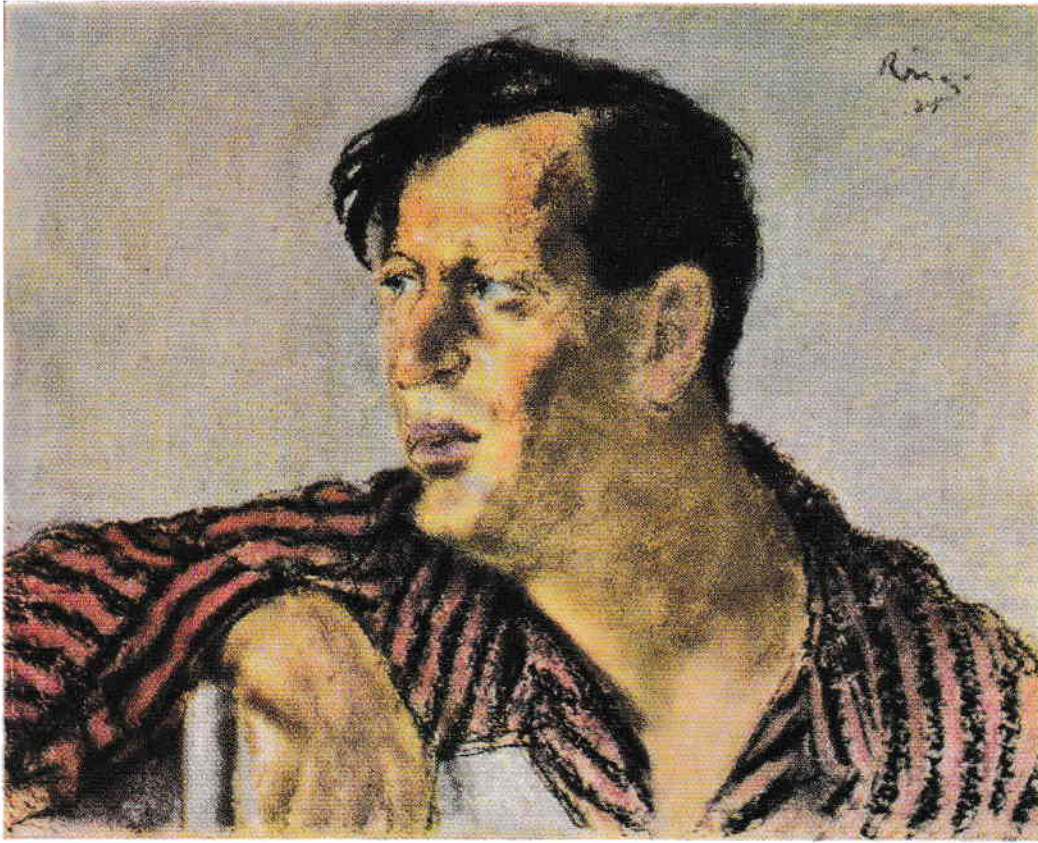
²⁰ Rippl-Rónai József emlékkiállítás, 1928. 108. sz. Ady Endre, 1915. Magántulajdon.

²¹ ADY LAJOS: Ady Endre. Bp. 1928. 175. l. 17. sz. jegyzet.

²² Ady Endre és Rippl-Rónai József. Magyarország, 1927. nov. 26. 270. l.

²³ Magyar Nemzeti Galéria Nyilvántart.

²⁴ RIPPL-RÓNAI JÓZSEF: Ady Endre szemei. Ady-almanach. Bp. 1924. 11–14. l.

KARINTY FRIGYES

sajnos új tulajdonosánál a második világháború alatt a Haas-palotában elégett. Fényképét az író ma is őrzi.²⁵ A portré profil beállítású volt, erős fekete kontúros modorú, a zöldes háttér előtt a sötét ruhából és szürke kalap alól az arc színessége tűnt elő a kontraszttól még erősebben. A fényképen baloldalon fent: Rónai, 1918 jelzés olvasható.

Ugyancsak a kaposvári Múzeumban őrzik a korábban már említett, Móriczot ábrázoló akvarellel színezett ceruzarajzot is, kettőjük barátságának egyik dokumentumát. Móricz Zsigmond 1919-ben somogyi útja idején járt Kaposvárott s Rippléknél volt a főhadiszállása. Ez a rajz ennek az útnak az emlékét őrzi, de már ekkor szó volt róla, hogy egyszer le is fogja festeni. Jó néhány év telt el, míg 1923 februárjában erre végre sor került. — A rajzon Móricz még fiatalos, kék szeménél még kékebb zakója és nyakkendője, arca színes, bajusza a ceruza feketéje alatt barnára festett. A háttérben balra fent — a többi képmástól eltérően — néhány katona apró figurája. Az egyikén piros csákó hívja magára figyelmünket. Jobbra lent szignatúra és gyors vonásokkal ez a felirat: „Móricz Zsiga — Zsiga de megváltoztál 1919.”

Apró mozaikszemeket gyűjtögettünk itt egybe; néha csak a képek emlékeit idézhettük, hogy legalább hírük maradjon, ha eredetijük el is veszett. A kilencszázas évek első két évtizede pergett le időközben, a magyar irodalom történetében jelentős évek múlásával. Az immár hatvanadik évét is túlhaladott idős művész életében nem történtek döntő események — élt békésen, szüntelen munkálkodásban, hol Kaposvárott a Róma-villában, hol Pesten a Kelenhegyi-úti műteremben — mint Móricz Zsigmond írja: egy „szürke-szürke házban, szürke életben a szürke újfundlandi a megszépítő művészet keretébe rakja az életet, az emberiség elfutó szürke pillanatait.”²⁶ Rippl-Rónai József talán éppen ezeket az elfutó, szürke pillanatokot akarta tudatosan megállítani és lerögzíteni, amikor portrékat festett mindazokról, akik „kis országunkat naggyá, kultúrájában elismertté teszik”, mint egy levelében 1923. október 4-én Ernst Lajoshoz írta.

Ezen a nyáron és kora ősszel festette Móricz Zsigmond, Babits Mihály, Osvát Ernő, Schöpflin Aladár és Szabó Lőrinc arcképeit és az Ernst Múzeum LXIII. kiállításán ki is állította őket. A sorozathoz kapcsolódik Fenyő Miksa pasztellje és a két évvel később készült Karinthy Frigyes és Feleky Géza portré is. Móricz Zsigmond, Kosztolányi Dezső, Elek Artúr, Lázár Béla, Petrovics Elek, Genthon István, Pogány Ö. Gábor és még sokan mások kritikai méltatásokban, szellemes esszéikben foglalkoztak Rippl-Rónai művészetével és portréfestészetének csúcsaival: a Nyugat írógárdájának klasszikussá érett arcképeivel. A művészettörténészek legszebb sorainak, igaz elemzéseinek idézése helyett itt átadjuk a szót az alkotó művészeknek és a modelleknek, az íróbarátoknak és hozzátartozóknak, hogy a képek készülése történetéről, apró emlékeiről meséljenek.

Móricz Zsigmond pasztelljét 1923 februárjában festette:²⁷

„... képébe bele igyekeztem tenni az ő nagy szellemi képességét, mélyen elgondolkodó természetét, gondjait és örömeit és újabb keservén szerzett nyugalmit, souverén tudását akárcsak egy nagy állambölcsét” — írja róla Ernst Lajoshoz intézett levelében. Móricz Zsigmond is feljegyezte ennek a napnak élményeit — e néhány soros visszaemlékezésben az író alkotta meg portréját a művésztől. — „Első emelet, jobbra, belső folyosói ajtó, rajta a Rippli karakterisztikus betűivel egy cédula: „Nagyon kell kopogni.” Kidugja a fejét Jóska bá, ... Szervusz, Zsiga — kedvesen mosolyodik . . . . . félig borotvátlan, — „Nem tudtam, hogy igazán

²⁵ Keleti Arthur szíves közlése.

²⁶ MÓRICZ VIRÁG: Apám regénye. Bp. 1953. 250—253. l.

²⁷ Papírlemez, pasztell, 50 × 40 cm. Simon Andorné tulajdona.

eljősz, akkor felöltözködtem vóna" . . . . . majd — „De szépek azok a pasztellek! — „a földön keretben zöld képek tömege. — Ez új, mind új — a nyáron füstöttem — s nézi nagy, lomha nézés-sel és mintha vevő volnék, kezdi sorba rakni, mutogatni. — Igen, benne vagyok mozd . . . igen sokat dógózog . . . nagyon rájöttem a titkára . . . mongyad, hogy van az, hogyha én ezt nézem akkor én nem látok szint . . . a természetet látom . . . he, a valóságot . . . fákat látok, meg dombot látok, meg eget látok . . . Ha meg más füstőnek a képét nézem . . . akkor meg füstéket látok . . . sárga füstéket, meg kék füstéket . . . hehe . . . pedig az nem jó van úgy . . . he ?

Észre sem vettem, hogy öltözés közben előkészített mindent, különben festés közben pedig folyton öltözködik, egy olyan sajtáságos totyogó, akinek semmi programja nem látszik s mindig célhoz ér, tunya s közömbös jelenség s minden energiáját egyetlen irányban tudja működtetni. Már ott van a pasztellkréták doboza előtte s a papírlap, a pakondekli, amire festeni fog, még tisztán . . . Egy óra múlva kész lesz rólam egy Rippl-kép?

Már sürol és kotyog, lassan zsirosan elkent szavakat nyomogat ki az ajka közt : „Ne törődj velem, csak olvass, neked nem is kell észrevenni, hogy füstök . . .”

Másfél óra múlva feláll : Mán meggémberedett a hátam — s nyomogatja ; olyan alacsonyan ült, mint én s lefelé hajolva festett, a kép fölött nézett rám, mint modellre. Alacsonyan ülsz. Még alacsonyabban szoktam, kis széken, zsámolyon . . . addig felhúrom a cipőmet . . . az az én kinzó eszközöm . . . A kép meglep. Nagyon erősnek, nagyon markánsnak érzem. —

„Egész oroslányt csinálóg belőled.”

Félnégyre lett kész.

Meg voltam hatva : — Mikor az ember önmagával találkozik — mondtam szomorúan. — Ebben a fejben benne van az én egész életem. Hogy jutott eszedbe, hogy lezárt szemekkel fessd? . . . Éppen kijelentettem, hogy nem írok többet . . . Ebben az arcban ott van a Sárarany, a Tündérkert, a forradalom, az utána következett idők . . . erő is, fájdalom is, dac is ; s hogy nem ír, az is . . . remélem, forr benne valami a jövőre még . . . az is . . . —

De a hajad úgy szokott állani . . . Lófark visszacsapva . . . Mozd nagyon jó a hajad, ezt tarzsd meg, ne hadd levágni, mert az rossz, csak így tanizsd meg a borbélyt, hogy hagyja enynyire mindig kicsit vágjon, mintha nem nyíratkoztál vóna . . .

Ennél fiatalabb lélek nincs, mint ez a Jóska bá. Öntudatlan, mint egy gyerek. A keze dolgozik, valahogy alva, öntudatlan mélység, soha mióta él, nem fárasztotta ki magát gondolkodással. Mint a csap, folyik, folyik belőle az élet vize, míg van benne, s aztán megáll, mikor kifogyott : megáll, meghal.

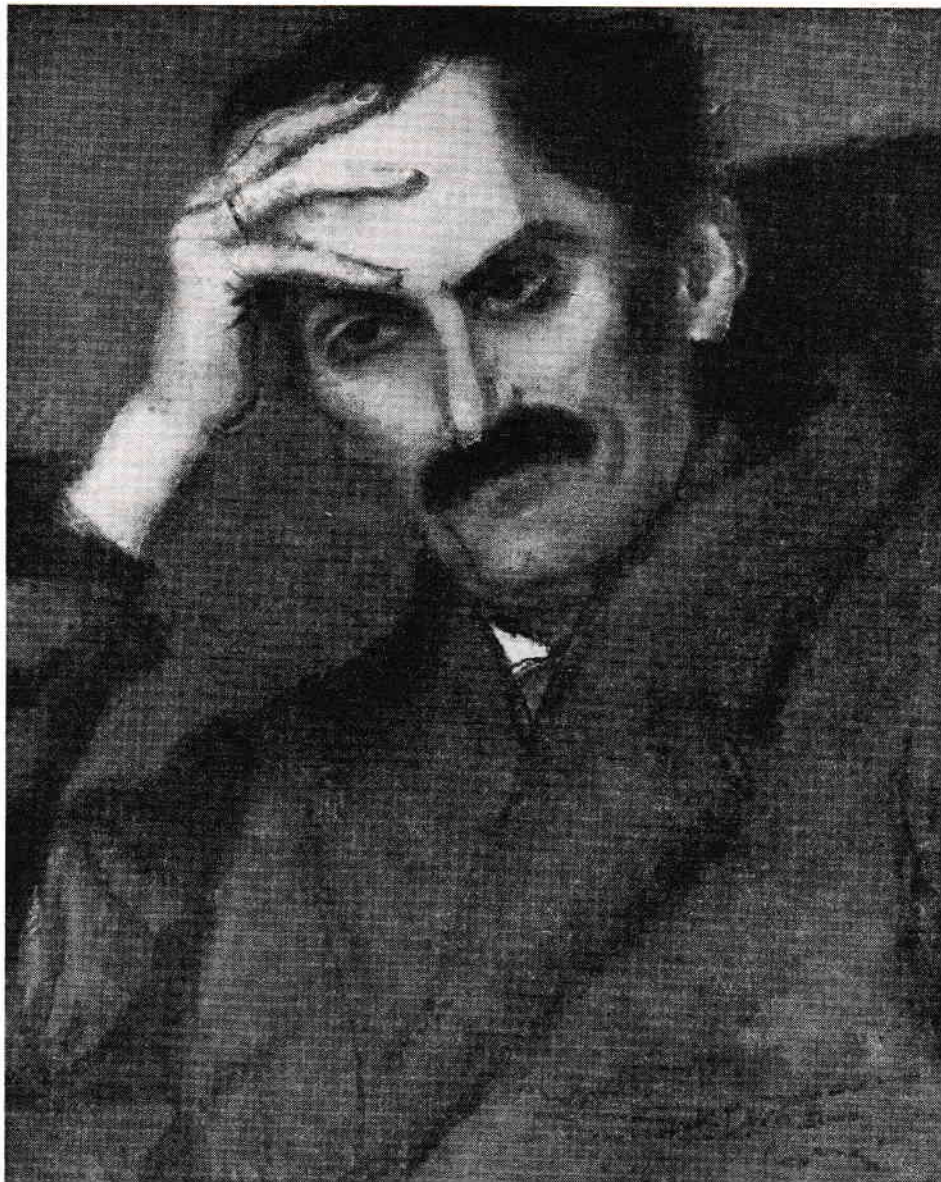
De még él s napról napra terem : csodálatos a kopírozási tehetsége : csak ránéz s másol s mesél, színek és vonalak, inkább csak színek s párázó mese, néz és nem lát : terem, néz és nem ront, emel.”²⁸⁻²⁹

E naplójegyzet néhány sora e varázsos íróportrék egyik festői motívumának tudatosságára hívja fel figyelmünket. A férfiportrék alkotóinak mennyivel könnyebb volt a feladatuk, mikor a ruhák színessége, gazdagsága, a megszépítő hajviselet festői témát nyújtott számukra, és mennyivel nehezebb a dolga a XX. század portréfestőjének, ha a simán borotvált arcokra, a simán fésült és rövidre nyírt hajviseletre, a szürkés férfizakókra gondolunk. — Rippl-Rónai éppen Móricz Zsigmond dús és hosszúra nőtt hajának örvendezett e feljegyzés szerint, és valóban milyen festői a képen e szabálytalan sötét hajtömeg laza rendetlensége a pasztell puha anyagában.

1923 októberében jelent meg Kosztolányi Dezső tollából egy közvetlen hangú, az íróportrék készüléséről néhány emléket feljegyző hangulatos cikk az Ernst Múzeumban rendezett kiállítás megnyitása után. A sok kép között elszórtan megbúvó íróportrék összetartozását azonnal észlelte, és szép képekben szóló, szemléletes leírásukat adta. Móricz pasztelljéről így szól : „A 99. számú Móricz Zsigmond. Egy óra alatt készült el ez az alkotás, hatvan perc alatt, ameddig egy telefonösszekötéstétést kapunk. A kék háttérbe, melyben az eget sejtjük, verőfényel és borúval,

²⁸ MÓRICZ VIRÁG a 26.j-ben idézett könyvében 250. és kk . lapokon Móricz Zsigmond feljegyzését idézi. Itt Rippl-Rónai külséjéről is jellemző erejű leírást ad, amit a Rippl-Rónai Őnarc képek majdani jellemzőjének ajánlunk figyelembe.

²⁹ Fenyő Miksa, aki Osvát Ernő és Babits Mihály portréját elkészülésük után azonnal megvásárolta a művészitől, szerette volna Móricz Zsigmond arc képét is megszerezni. Csalódottan vette tudomásul, hogy az azonnal a modell birtokába került. Legalább azt szerette volna megtudni, hogy mennyit számított érte a művész Móriczknak. Mindkettőjüket megkérdezte és a „két ravasz paraszt!” — mint Fenyő Miksa mesélte — homlokegyenest ellenkezőjét mondta : az író azt állította, hogy „potom áron vettem”, a festő szerint Móricz „vért izzadtott érte” — de a pontos árat egyikük sem vallotta be. (Fenyő Iván szíves közlése.)

BABITS MIHÁLY

pacsirtákkal és varjakkal, belekomorlik a regényíró busa, megrázó feje, a kövérségében is férfias, jellegzetes művészarc. Olyan, mintha öröktől fogva lenne, csak most találkoznánk vele.³⁰ Jóval kevesebbet tudunk Babits Mihály mellképének³¹ előzményeiről. A Móricznál plasztikusabban kialakított fej összeszedettség, a kéz meditatív egyéniséget eláruló tartása — a portré karakterhűsége a mester és a modell mély rokonszenven alapuló barátságát bizonyítja. — A háttér itt is kék, mint az előbbinél, a költő ruhája sötét — a középpontban apró kis háromszög, a fehér ing kivillanó foltja vonja magára a figyelmet.”

Kosztolányi Dezső előbb idézett kritikájának néhány derűs sora e portréval kapcsolatos kedves hangú emlékét idézi fel:

„Az írók, kik ezen a kiállításon szerepelnek, külön érdekelnek, mert képeik keletkezéséről tudok egyetmást. Nyáron Babits Mihállyal találkoztam a dömösi papkertben, hol a magas fűben, szilvafák alatt már hajnalban kopogott szorgalmas írógépe. Feltűnően nagy volt a haja s azt tanácsoltam, kissé nyírassa le. Ő rázta a fejét. Nem szabad, panaszkolta, nem lehet, megtiltotta valaki. Az orvos? Nem. A költő? Az sem. Kicsoda? A mester, ki pingálni kezdte. Két hónapig láttam aztán, amint viseli, rendeletre, meleg és zilált, természetes parókáját, melyet ősz elején el is vitt a művészeknek. Becsületesen sáfárkodott. Egyetlen hajszála sem hiányzott. Mégis valami baj történt. Ő, ki betegen ült le a képhez, közben a vidéki nyugalomban megedződött, lesült. Orvosa nagyon meg volt vele elégedve. De a festő nem. Az kétségbeesetten látta, hogy arcáról eltűnt a gyönyörű naspolya-szín, szemgödreiből az érdekes rozsdazöld árnyék, s meggyógyult, ami egy modelltől legalábbis tapintatlanság. Sokáig kellett dolgoznia a piktornak, míg a képet is valahogy kigyógyította. — Most itt ül a 94. számú vásznon, oly nyugtalanul, mintha röpillne, s fürtje száll-száll az idegesség szelében. Édesanyja talán másnak tudja őt. Az azonban, ki sohasem látta, csak verseit olvasta, fölismeri.”

A kép készüléséről még egy dokumentum maradt: az 1941-ben megjelent Babits-életrajz fényképei között látjuk azt a felvételt, melyen Babits Mihály Rippl Kelenhegyi úti műtermében egy zsöllye mélyére húzódva, kezét tenyerébe támasztva sok-sok kép és hangulatos összevisszaság közepette ül — szemben vele egy festőállvány mögött a mester dolgozik.

Schöpflin Aladár puhakalapos képmása is³² 1923-ban készült. Figurája kisebb, mint Babitsé és Móriczé, s míg azok önmagukkal foglalkoznak, saját gondolataikkal — Babits nyitott szemmel befelé néz, Móricz félig hunyt szemhéjjal zárkózik el a külső benyomásoktól —, addig ő a nézőre figyel szigorúan és kritikusan, „szemben mestersége fürkész termékeny bizalmatlanságával.”³³ Schöpflin arca szögletesebb síkokból alkotott, keményebb és a fotel sötét háttérére is arcának zárt karakterét hangsúlyozza. A foteltámla mögött ismét kék a háttér, de a ruha, az ing és a kalap itt világos — drappos-szürkés —, így az egész hatás derűsebb, mint az előzőké. E képmás kétszeri ülés alatt készült el. E harmadik portrénál újból csak felmerült a hajviselet problémája. — Schöpflin a második alkalommal puha kalappal a fején érkezett, és a festő, mint saját maga dicsekedett vele később, örömmel csapott le a hirtelen jött ötletre: kalappal a fején fogja lefesteni, inkább átfesti a rövidre nyírt, katonásan felfelé fésült haját, mert az annyira fantáziátlan és olyan kevésbé „írós”.³⁴

Osvát Ernő, a Nyugat szerkesztőjének portróját³⁵ említi még Kosztolányi a

³⁰ KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: Írók, festők, tudósok. Bp. 1958. II. 226—228. l.

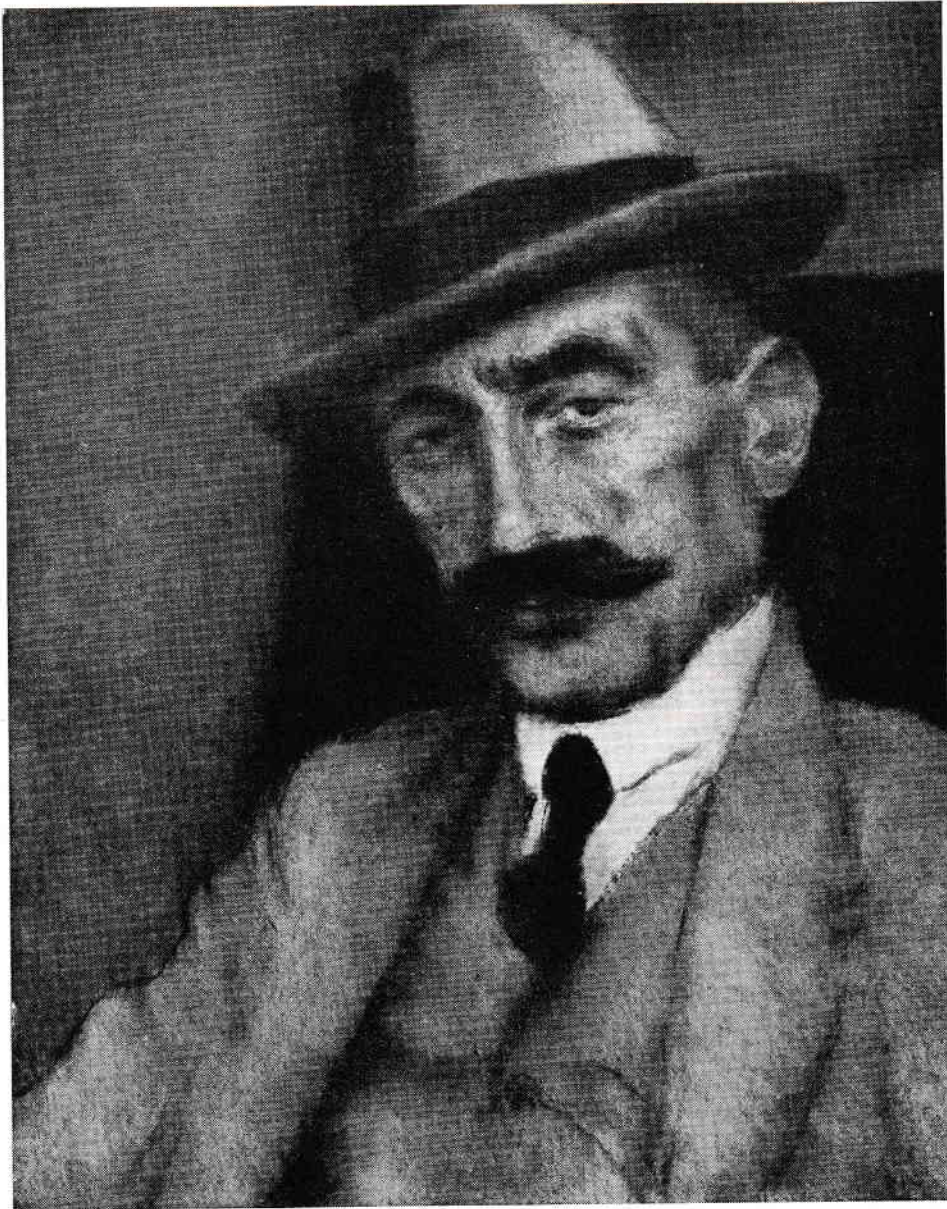
³¹ Papírlemez, pasztell 54 × 43 cm. Magyar Nemzeti Galéria tulajdona.

³² Papírlemez, pasztell, 51 × 40 cm. Schöpflin Aladáré tulajdona.

³³ Kosztolányi Dezső: i. m.

³⁴ Schöpflin Aladáré szíves közlése. Schöpflin Aladár portróját a művész ajándékba adta, csupán a keret árát számította fel — talán 23 koronát — meséli a visszaemlékező özvegy. — Farkas Zoltán visszaemlékezése szerint Schöpflin Aladártól, éppen úgy, mint Móricz Zsigmondtól 100—100 koronát kért arcképeikért Rippl.

³⁵ Papírlemez, pasztell, 52 × 42 cm. Magyar Nemzeti Galéria tulajdona.

SCHÖPFLIN ALADÁR

OSVÁTH ERNŐ

a rejtett színésége, az arc, az orr piros foltjai az ezüstös haj árnyékában.”³⁶

Ez a két ellentétes vélemény — a gyakorlott szemű kritikus és a szép szavakkal játékosan fogalmazó író tollából született. Mi éppen a kritikussal kívánunk itt szembeszállni. A festő hálás modellt kapott Osváthban, a ragyogó fehér és puhán omló haj, a lágyabb karakterű színes arc festői részleteket rejtett magában, de emellett a makacs vonalú száj és áll, a szem átható, valóban lélekbe látó nézése minden szigorú és száraz festésmódnál hívebben jellemzi Osváthot, a kritikust.

Az Ernst Múzeum 1923-as kiállításán már ott szerepelt a többi mellett az ifjú Szabó Lőrinc arcképe³⁷ is. Visszhangját a lapok hasábjain hiába keressük — a modell személye még nem hívta fel magára a látogatók figyelmét. Rippl-Rónai az irodalom ösztönös ismerője már őt is lefestette azok között, akiket úgy jellemzett, hogy „országunkat kultúrájában elismertté teszik”. — E képmás ismét új hangot képvisel a sorozatban. Lágyabb karakterű, a formákat nem határolja fekete kontúr. A már szinte szokásosan kék háttér helyett nápolyi sárga szín öleli körül a sötét kabátos alakot — festői megoldásában Osváthéhoz áll közel. Ripplnek örömet okozhatott a simán fénylő, dús haj festőisége.³⁸

E képmás Rippl-Rónai mély emberismeretének dokumentuma, ő itt az embert, a benne megérzett tehetséget és akaratot ábrázolta — míg az előző négy portréban az alkotó munkában eltöltött évtizedek súlyos eredményeit is.

³⁶ ELEK ARTÚR: Rippl-Rónai József új témái. Nyugat, 1923. II. 463—470. l.

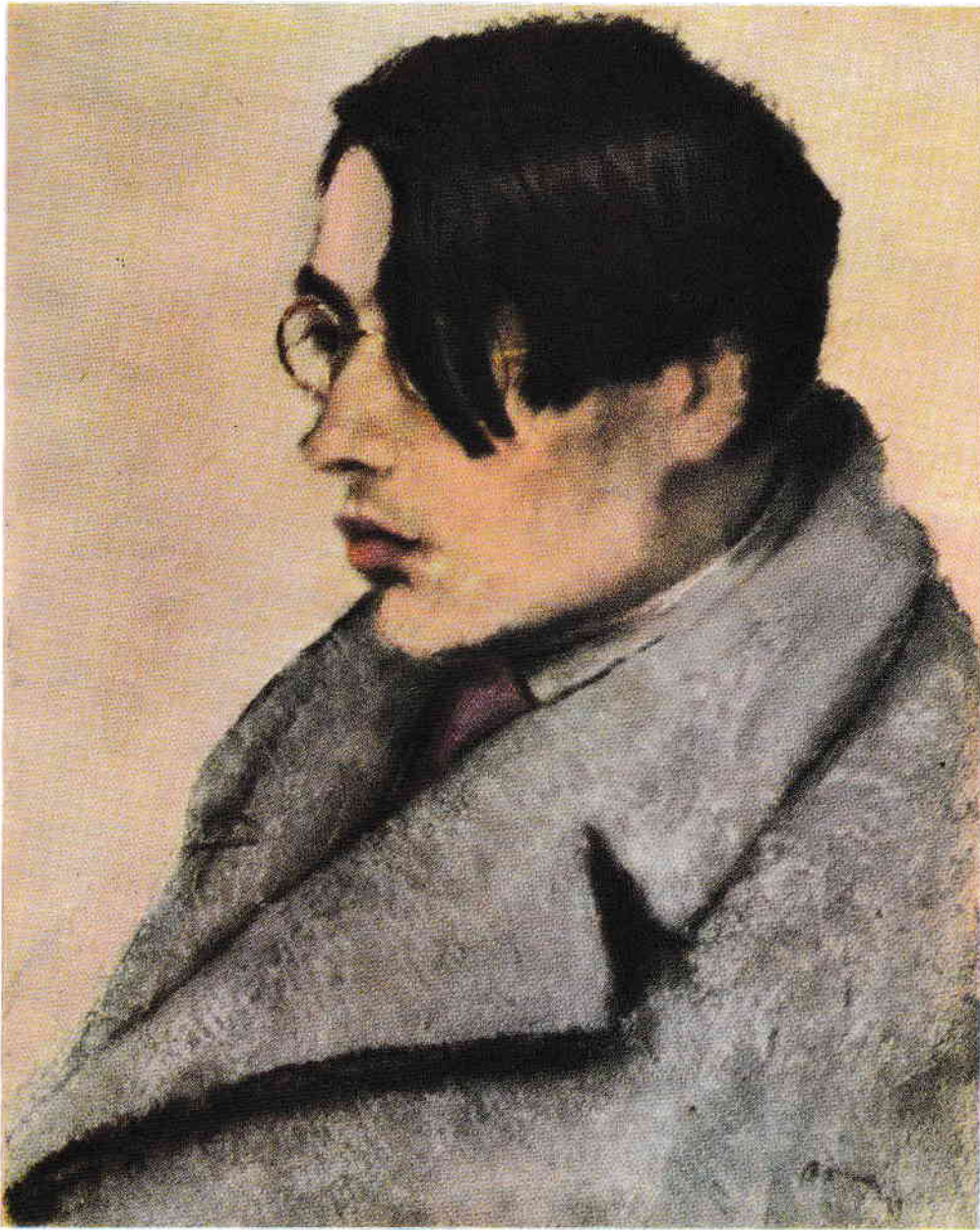
³⁷ Papírlemez, pasztell, 52 × 42 cm. Szabó Lőrincé tulajdona.

³⁸ Szabó Lőrinc három vagy négy ízben látogatta meg a művészt pesti és kaposvári műtermében, amíg a kép elkészült. Szerette volna portréját Rónaitól megszerezni, de Miklós Andor megelőzte — tőle kapta ajándékba egy későbbi karácsony alkalmából. (Szabó Lőrincé szíves közlése.)

kiállításához fűzött megjegyzéseiben. „A 89. számú Osváth Ernő, a lélek-látó. Azon döbbenünk meg, mennyire testi, a fölfelé vágyó feje, a csontja, a bőre, a pirosas árnyalattal. Mi mindig csak a szemét keressük, a tekintetét. Itt a kritikust elemzi a festő, rokoni, ihletes részletességgel.”

Ugyancsak érdekes Elek Artúr írása, melyben ő is behatóan foglalkozik Rippl-Rónai íróportréival, s közöttük Osváthéval.

„Rónai arcképei nem annyira jellemtanulmányok, mint inkább festői elképzelések. Magyarázó arcvonal-fejtegetések helyett az ember testiségének magáról megfeledkezett pillanataiban való ábrázolása... Épp ilyen kevésbé jellemtanulmány az Osváth Ernő arcképe is... Rajta olyan kifejezést rögzített meg Rónai, amely bizonyára nem jellemző Osváth erélyes fejére. De nem is ez érdekelte rajta a művészt, hanem, ami különben csak kivételes percekben mutatkozik rajta:

SZABÓ LÓRINC

Fenyő Miksáról, aki ebben az időben a Nyugat írógárdájához tartozott, festett pasztellje³⁹ datálatlan, de ugyancsak ezekben az években jött létre. A többinél rajzosabb karakterű és valamivel kisebb méretű. Piros kerevet háttére előtt ül, a jobb vállát erősen leejti, hogy szinte alig látható, a balt magasra emeli. Ruhája feketével árnyalt, az erős kihagyásoknál érződik az alap barna textúrája. A háttér erős pirosával egyenlő hangsúllyal virít a kemény gallér fehér foltja — arca sárga, a piros szín reflexeivel, homloka magasan kopasz, a felsőajkat bajusz takarja. Zárt szájonlából és cvikeres szemek pillantásából gúnyoros hangulat sugárzik.

1925-ben két újabb pasztellel be is zárult a magyar irodalom XX. századi nagy festőkrónikásának munkássága. E két, alkotójuk karakterteremtő tehetségéről tanúskodó portré, a klasszikus sorozat kiegészítői, azok utolérhetetlen elmélyültsége nélkül. Mindkettő évszámmal és szignóval jelzett. Karinthy Frigyesé fekvő formátumú.⁴⁰ A barna-piros csíkos fürdőköpeny, a napsütötte arc s a kép aranyos tónusa valószínűvé teszi, hogy egy balatoni együttlét pillanatában keletkezett — a kép reflexein naps délelőtt fényei érződnek. A kócos frizura, a széken elnyúló pihenő tartás az önmagát elengedett, de lelke legmélyén mindig kritikusan figyelő író jellemzi. — A másikon Feleky Géza,⁴¹ a Világ főszerkesztője néz maga elé fölényes arkifejezéssel, szájában cigarettával. Profilja a lilásan szürkés háttér előtt rajzolódik ki, ruhája barnás, a nyakkendő aranyesíkos színfoltja és a kép közepén szinte mindig elmaradhatatlanul világító fehér inggallér teszi elevenebbé a hangulatot.

E három kép létrejöttének közelebbi apropóját nem ismerjük, s ha egy esetleges közvetlen indítékot fel is teszünk, nem kell kutatnunk, hiszen Rippl-Rónai és a modellek között fennálló ismeretségnak már évtizedes múltja volt.

1927-ben halt meg Rippl-Rónai József. A magyar irodalom képviselői iránt megnyilvánuló érdeklődése, mely alkotó élete végéig elevenen élt benne, számtalan dokumentumát hagyta ránk: sok apró feljegyzést, amelyek jellemábrázolásának élő emlékei, és híres írósorozatát, az elévülhetetlen emberi nagyság továbbélő jelképeit. — Halála megszólaltatta a költőt, Babits Mihály „A festő halála — (Rippl-Rónai emlékének)” című versében a szavak erejével állított maradandó emléket a művésznek.

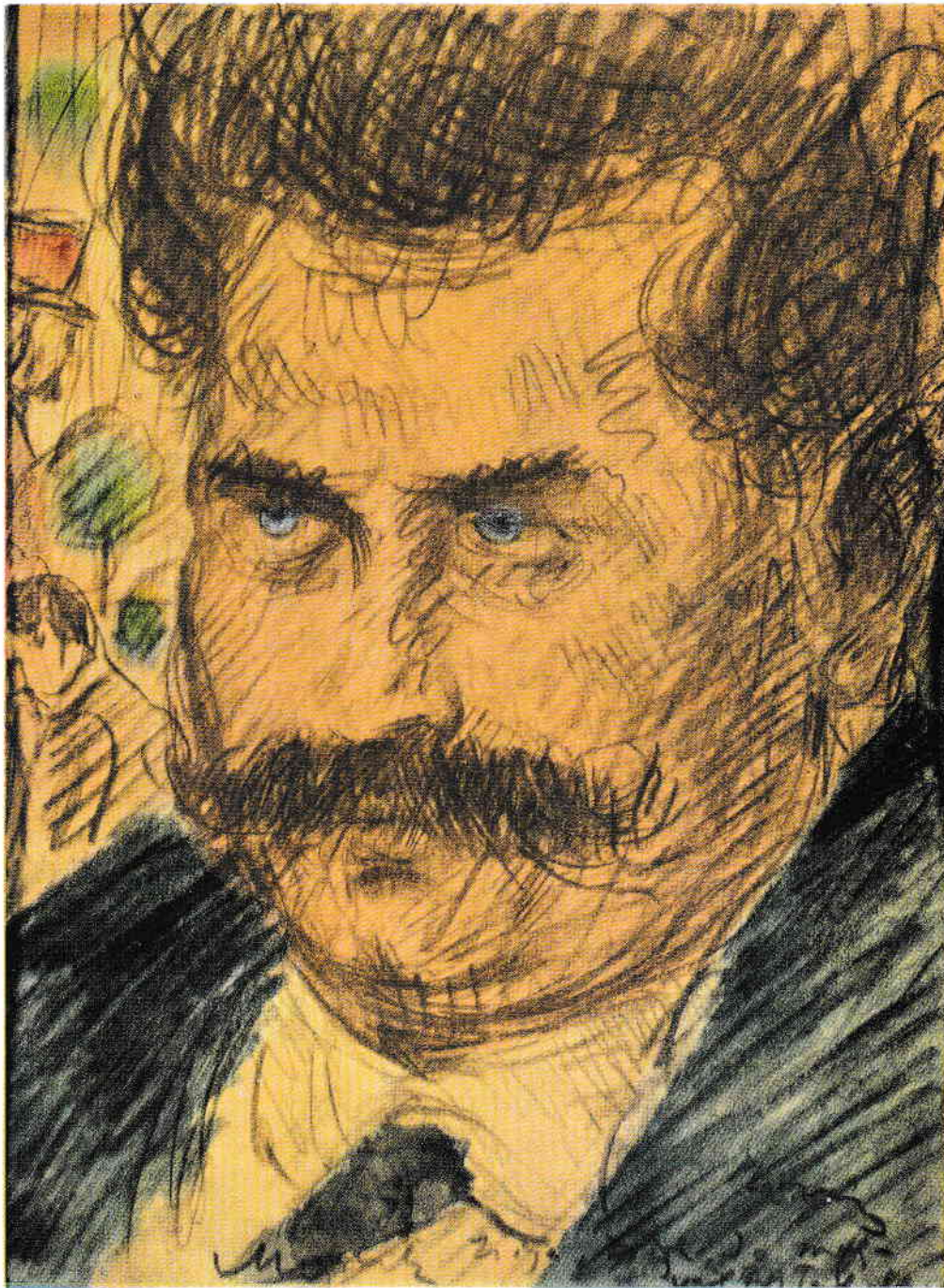
„... Im a Nap, a színek apja, az Élet, elmerül ;
de a virág tovább él s őrzi színét új napok számára :
így időz még tovatűnt lelked világának ezer árnya
kép-függönyödön — óh varázs-függöny ! — s amint messzebb száll el életed
mint ki messzebb lép a függönytől s a Fényhez közelebb,
mind nagyobb lesz és nemhogy kisebb lesz az árny, mit a
függönyre dob : úgy nő előttünk árnyad, amint távozik kedves alakod
és ami szemeid kincses golyóiból kikölt,
szabadon, mint a madár, ha tojása összetört,
suhan az Időbe, s friss szemek elé viszi légi út —
csodaszikrák, és tarkálnak még, mikor tűz-anyjuk kialudt.”

³⁹ Papírlemez, pasztell. 24 × 27 cm. A kaposvári Rippl-Rónai Múzeum tulajdona.

⁴⁰ Papírlemez, pasztell 52 × 41 cm. A Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdona.

⁴¹ Papírlemez, pasztell, 52 × 42 cm. Selinkó Géza tulajdona.

MÓRICZ ZSIGMOND

adattár 5115-93